

KNIHY ZÁHAD

JAN A. NOVÁK

Tajemný hrad Karlštejn

AL
press

KNIHY ZÁHAD

JAN A. NOVÁK

Tajemný hrad Karlštejn

Copyright © Jan A. Novák, 2016
Copyright © ALPRESS, s. r. o.

Všechna práva vyhrazena.
Žádnou část knihy není dovoleno užít
nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat bez písemného
souhlasu držitele práv, s výjimkou krátkých citací
nebo odkazů, které tvoří součást kritického hodnocení.

Copyright © Jan A. Novák, 2016
Redakční úprava Miroslav Kozák
Grafická úprava obálky Tomáš Řízek
Elektronické formáty Dagmar Wankowska
Vydalo nakladatelství Alpress, s. r. o.,
Frýdek-Místek, 2016
shop@alpress.cz
Vydání první

ISBN 978-80-7543 172-1 (pdf)

1

Úvod

Bylo nebylo. Když císař římský a král český Karel IV. kázal postavit Karlštejn, neměl to být jen tak obyčejný hrad. Bylo mu souzeno stát se letním sídlem hlavy mocné říše a později také trezorem říšského pokladu i korunovačních klenotů. Každý hrad prý ukrývá celou řadu tajemství: únikové podzemní chodby, tajné komnaty, obranný systém nebo slabá místa opevnění či Achillovu patu v podobě nevyhovující studny. Tím spíš se to týkalo sídla panovníka, který tehdy byl jedním z nejmocnějších mužů Evropy, a někteří ho dokonce titulovali slovy „pán světa“. V té době šlo o informace stejně důležité, jako jsou dnes mobilizační plány armád nebo údaje o počtech tankových jednotek. A dělníci, kteří na stavbě pracovali, ta nejdůležitější tajemství hradu pochopitelně znali.

I na to se prý myslelo. Pověst vypráví, že po dokončení Karlštejna pozval stavitel všechny dělníky do velké boudy narychlo postavené v nedaleké vsi. Čekalo tam na ně bohaté pohoštění, stoly prohýbající se pod mísami plnými lahůdek a především silného pití tu bylo, co hrdlo ráčilo. Zedníkům, tesařům a havířům se málokdy poštěstí, aby jim páni uspořádali tak velkolepý raut, takže se nenechali dvakrát pobízet. Hodování je rychle zmohlo, až tvrdě usnuli – a v té chvíli stavitel přikročil k uskutečnění druhé části plánu. Na

předem domluvený pokyn jeho lidé boudu zamkli, obložili klestím ze všech stran a zapálili. Dělníci uvnitř se ve spánku udusili, jejich těla shořela a s jejich životy odešla z tohoto světa i největší tajemství hradu Karlštejn. A protože byli umořeni, začalo se místu, kde k masové vraždě došlo, říkat Mořina. Ves pár kilometrů od Karlštejna se tak jmenuje dodnes. Tuhle historii také jejím návštěvníkům vypráví informační tabule na návsi.

Pověst o strašlivém mordu završujícím stavbu úkrytu korunovačních klenotů, svatých relikvií a zemských listin – a dnes jednoho z nejoblíbenějších českých hradů – se vypráví v několika verzích. Jedna z nich se dokonce tváří, že zná jméno zločinného šéfa, který vraždu zorganizoval – jmenoval se prý Vít Hedvábný. Ale zda je na tom něco pravdy, to už asi půjde zjistit jen stěží. Pravděpodobně se nic takového nestalo, protože středověký šlechtic si sice k poddaným mohl dovolit hodně, ale přece jen ne úplně všechno – tím spíš, že nositelé tajemství stavby nemohli být jednoduší bezprávní nádeníci, ale kvalifikovaní pracovníci. Tedy většinou svobodní lidé, specializovaní řemeslníci, příslušníci cechů nebo stavebních hutí – a ti si hned tak něco nenechali líbit. Ze všeho nejméně pak vyvraždění kompletního osazenstva velké stavby.

I když... jako skoro každá pověst i tahle nejspíš ukrývá důvod, pro který vznikla, jak ještě uvidíme.

Ke Karlštejnu se váže celá řada dalších děsivých, nebo aspoň zajímavých pověstí, především je ale na rozdíl od mnoha jiných „tajuplných“ hradů jeho historie plná skutečných tajemství a záhad, a nikoliv jen marketingových historek pro zvyšování návštěvnosti. Mystika a symboly mluvící tajnou řečí se ukrývají v jeho podobě, výzdobě i určení, stejně jako v klenotech a relikviích, které měl ochraňovat. Protože Karlštejn nebyl jen vojenská pevnost chránící proti lidským nepřítelům. A dokonce ani jen sídlo hlavy státu nebo mrtvá schránka symbolického říšského pokladu. Byl zamýš-

len také (a možná ze všeho nejvíc) jako duchovní útulek, jako mystická pevnost chránící za hradbami víry dobro proti pekelným silám zla. Ale ani to ještě nemusí být všechno, někteří badatelé věří, že v dispozicích stavby a ve výzdobě karlštejnských svatyní vidí symboliku naznačující vyšší zasvěcení, ezoterické vědomosti a příslušnost k tajným společnostem. Není to vyloučené, protože Karel IV. byl osobnost nápadně převyšující svou dobu a v mnoha ohledech i osobnost záhadná.

Ne každý na ezoteriku věří, tím spíš, že marketingové zneužívání přirozené lidské potřeby tajemna se nevyhnulo ani Karlštejnu. Záměrem této knihy rozhodně není takové pseudozáhady rozmnožovat, naopak jsem usiloval dojít ke kořenům každého z tvrzení o hradu. A často jsem se nakonec nestačil divit: výmysly a nesprávnými informacemi neoplývala jen pokleslá „ezoterická“ literatura zaměřená na komerční úspěch (u té to koneckonců není důvod k divení), ale i mnohé odborné publikace a seriózní průvodci. Ukázalo se, že zdánlivě důvěrně známý hrad je ve skutečnosti zcela neznámý. Že o něm s jistotou nevíme skoro nic – mnohokrát publikovaným datem jeho založení počínaje a jeho posláním konče. Že jeho bezmála kultovní místo v českém národním povědomí jej obalilo množstvím spekulací, legend a mýtů, které se častým opisováním a opakováním postupně staly součástí obecné představy o historii, přestože se skutečnou historií mají společného pramálo.

Stavba, kterou díky radikální přestavbě v 19. století jedni považují jen za kulisu dobrou pro turistický ruch a bezmála kýč, zatímco druzí v jejím zakladateli vidí černokněžníka a ve skále, na níž stojí, pyramidu Atlantánů, si nezaslouží ani jedno, ani druhé. Duch Karla IV. a jeho doby – asi nejsvětější v celé naší historii – v Karlštejně pořád ještě žije a skutečných záhad i mystiky je v něm také dost. Jules Verne psal o tajemném hradu v Karpatech, který nikdy neexistoval, zcela reálný Karlštejn si ale takové přízvisko zaslouží možná ještě víc.

O tom všem a o mnoha dalších věcech týkajících se málo známých tváří Karlštejna je tato kniha. Volně přitom navazu-

je na předchozí publikaci *Karel IV. – mystik a čaroděj*, kterou také vydalo nakladatelství Alpress. Svým způsobem je jakýmsi jejím pokračováním, protože zatímco císař opustil tento svět roku 1378, jeho hrad zde zůstal, aby se do jeho podoby zapisovaly další osudy Karlovy země.

2

Začíná se kniha první, o podivném místě uprostřed hlubokých lesů

Výlety na Karlštejn skoro vždycky začínají v údolí Be-rounky. Tam je železniční trať a nádraží, tam také musíme na vyhrazeném parkovišti zanechat svůj dopravní prostředek. Když pak přijdeme k ústí údolí, jímž k řece přitéká Budňanský potok, otevře se před námi velkolepý pohled: hrad, majestátně se vypínající na příkrém skalním ostrohu, který naším směrem vytváří stupňovitou kulisu předvádějící gotickou nádheru stavby v celé její kráse. Nejde se ubránit myšlence, že když Karel IV. místo pro stavbu Karlštejna vybíral, projevil neobyčejnou míru krajinářského vkusu.

Kdybyste ale měli možnost za to císaře pochválit osobně, nejdřív by asi vůbec nevěděl, o čem mluvíte, a pak by se pořádně lekl. Ne že by neměl vkus (právě naopak), ale zrovna v případě Karlštejna mu o jeho předvádění nejspíš vůbec nešlo (když už pomíneme, že za jeho časů hrad vypadal úplně jinak). Jakkoliv se nám to zdá divné, všechno nasvědčuje tomu, že ve skutečnosti měl hrad zůstat skrytý nepovolaným

lidským očím. I přesto, že „majestátní vypínání se“ patří k drtivé většině gotických hradů u nás stejně neoddělitelně jako k Plzni Prazdroj.

Neviditelný hrad

Neuvěřitelná pravda se před námi začne rýsovat, když si uvědomíme, jak to tu za Karla IV. muselo vypadat. Samozřejmě sem tehdy údolím Berounky nevedla železnice. Řeka (kteřá se za oněch časů jmenovala Mže) také nebyla splavná – to ostatně není dodnes a je to tak nejspíš dobře. Jejím údolím ale nevedla ani žádná stezka, natož pak cesta hodná císařských povozů nebo družin státnických návštěv a vysokých církevních hodnostářů.

Meandrující řečiště, střídavě na jedné nebo na druhé straně ohraničené strmým nárazovým břehem, k tomu nedávalo příležitost – brod by musel být málem na každém kilometru, a stejně by trasa byla velkou část roku neprůjezdná kvůli povodním nebo ledu. Středověké cesty proto nevedly údolím, obvykle zabahněnými a podmáčenými, ale po hřebenech kopců, pokud možno po liniích rozvodí, kde bylo sucho a nemusely se překonávat vodní toky.

Dnes se ještě dají v krajině vystopovat v podobě úvozů, místy i s vyjetými koleje v měkké skále. Jihozápadně od Prahy tyto trasy většinou sledovaly severní břeh Berounky v uctivé vzdálenosti. Její jižní břeh tvořily divoké Brdy (přesněji řečeno jejich severní část zvaná Hřebeny), které měly špatnou pověst, a to oprávněně, protože loupežníci tu řádili ještě na počátku novověku.

Za časů Karla IV. ještě také v daleké budoucnosti ležely vápencové lomy dnes prorážející divokým krasovým údolím řeky schůdný koridor od Karlštejna směrem k nedalekému Berounu. Ten sice ležel na říšské silnici, významné obchodní

komunikaci spojující Prahu s bavorským Norimberkem, takže se jako východisko k cestě nabízel, ale i z této strany bylo tehdy údolí Berounky směrem ke Karlštejnu obtížně přístupné – krasová krajina si většinou na vstřícnost k dopravě moc nepotrpí.

Mimochodem víte, že Beroun se původně jmenoval Verona, stejně jako italské dějiště nesmrtelného příběhu Romea a Julie? Důvod neznáme, jisté je jen to, že jedinou řečí, kterou se v časech „české Verony“ po celé Evropě psalo, byla latina a vzdělání duchovní, kteří ji jako jediní ovládali, o jejím italském protějšku jistě věděli. Dá se proto předpokládat, že nějaká podobnost, nebo dokonce spojitost mezi oběma městy tehdy byla.

V každém případě panovník na svůj hrad údolím Berounky docela určitě nechodil, přestože dnes jím vedou trasy oblíbeného dálkového pochodu se sugestivním názvem „Kudy chodil Karel IV.“ i „Královský průvod“, kterým bylo roku 2015 připomenuto 660 let od Karlovy korunovace císařem. Ve skutečnosti mu obvykle pro největší část trasy z Prahy na Karlštejn posloužila již zmíněná obchodní komunikace vedoucí do Norimberku, což bylo v tehdejší Svaté říši římské mimořádně významné město, kam císař často zajížděl a které velmi protežoval. Staral se také o rozvoj této cesty, proto se jí říkalo Via Carolina. Trasa z Prahy do Norimberku, kterou dnes auto urazí za pár hodin, tehdy obchodní karavaně trvala přibližně týden.

Na Karlštejn by z této dálnice středověku (jejíž moderní nástupkyní jsou skutečné dálniční trasy D5 v Čechách a A6 v Německu) musel císař odbočit nejspíš někde v oblasti dnešní Loděnice a pak pokračovat přes Mořinu. Nikoliv však údolím Budňanského potoka (někdy se mu také říká Mořinský) pod hrad, kde má skoro charakter rokle. Příhodně se mu říká Hluboký dol, a i když jím dnes vede silnice, za Karlových časů to byla divoká a obtížně přístupná rokle. Proto cesta

k hradu vedla po hřbetech okolních kopců. Stejně tak sem nejspíš jezdili i mnozí hosté.

Odbočka od frekventované obchodní trasy sice čítala jen pár kilometrů, ale hluboké lesy zakrývaly výhled, takže se monumentální stavba Karlštejna před poutníkem vynořila až v poslední chvíli. Dnes můžeme hrad z tohoto směru vidět z holých návrší nad Mořinou v okolí proslulého lomu Velká Amerika – a je to nezvyklý pohled, protože na mohutnou středověkou pevnost zcela výjimečně hledíme svrchu, aniž bychom museli použít letadlo. Za Karlových časů však taková perspektiva nejspíš nebyla možná, protože se tady rozkládal hustý les, který neměl daleko do skutečného pralesa.

Další cesta na Karlštejn vedla poněkud jižněji – šlo o prastarou dálkovou trasu mířící z Prahy přes Slivenec, Kosoř, Třebotov, Karlík a Řevnice dál na jihozápad. V Karlickém údolí je ještě k vidění klenutý kamenný můstek, který byl součástí trasy a možná vznikl na popud Karla IV. Dnes už zaniklý hrad Karlík na této cestě vznikl pravděpodobně právě z důvodu její ochrany nebo kvůli kontrole odbočky vedoucí odtud ke Karlštejnu. Pozapomenutá nevelká obec Karlík představovala ve středověku významný dopravní uzel na křížení několika obchodních cest. Je velmi stará, v objektu dnešního kostela najdeme zabudované zbytky románské rotundy pocházející z 12. století. Hrad Karlík tento strategický bod chránil, rozhodně tedy není pravda, že patřil královnám, aby jim vynahradil zákaz vstupu na Karlštejn. I při volbě této trasy poutník Karlův hrad spatřil, až když byl už jen kousek od jeho bran.

Zkrátka a dobře umístění Karlštejna nemělo vůbec žádný strategický význam. Nestřežil významnou obchodní trasu (dokonce ani jakoukoliv nevýznamnou trasu), netyčil se nad splavnou řekou, nehlídal průsmyk a nekontroloval ani žádné město, ložisko nerostných surovin, nic. Ještě uvidíme, že

v časech volby místa jeho stavby nemohla být motivací ani potřeba úkrytu pro říšské korunovační klenoty.

Šlo tedy o pouhý drahý rozmar jinak velmi moudrého panovníka, nebo za tím bylo ještě něco jiného?

Stejně podivný je výběr místa, na němž hrad leží, i z obranného hlediska. Především postrádá zdroj vody, který přitom měl pro obranyschopnost středověké pevnosti zásadní význam – hrad bez vody vykazoval přibližně stejnou bojovou hodnotu jako moderní tanková jednotka bez paliva pro motory. Na vodu se tu nepodařilo narazit ani ve studni kopané do hloubky více než 80 metrů. A to i přesto, že hrad nevyčnívá vysoko nad krajinou, jak mají jiné pevnosti z té doby ve zvyku, ale ukrývá se mezi kopci, které ho výrazně převyšují. Přitom studniční věž sestupuje ještě mnohem níž – její úpatí se nachází poměrně nevysoko nade dnem údolí. A přesto voda žádná.

S tím souvisí i skutečnost, že lokalita se pro stavbu mohutného gotického hradu moc nehodí ani z geologického hlediska. Karlštejnskou skálu tvoří nepřilíš tvrdý vápenec, který je navíc v těchto místech hodně narušený. Jeho vrstvy tu totiž směřují skoro svisle, což způsobuje nejen to, že jím voda rychle mizí do větších hloubek (proto neúspěch při hledání pramene), ale také to, že rozpustnou horninu narušuje chemicky rozpouštěním i mechanicky mrazovým zvětráváním. Zatěžovat takové místo objekty, jejichž zdi mají sílu i několika metrů a ční do výšky Petřínské rozhledny, není zrovna nejšťastnější nápad, tím spíš, že Karlova doba neznala geologické sondování, statické výpočty, železobeton a další podobné vymoženosti. Nepevné podloží bylo jedním z důvodů pozdějšího chátrání hradu a nutnosti opakovaných rozsáhlých rekonstrukcí a přestaveb. Historici umění se nad jejich výsledky často pohoršují (a většinou právem), současně je ale třeba říct, že nebýt jich, tak už je dnes z Karlštejna v nejlepším případě malebná zřícenina.

Ale snad vůbec nejpodivnější na umístění Karlštejna je to, že je ze všech stran obklopený výrazně vyššími kopci. Zatímco hrad se nachází v nadmořské výšce pouhých 316 metrů, vrch Plešivec, oddělující ho od údolí Berounky, má 363 metrů, Javorka na druhé straně Budňanského potoka dokonce 384 metrů. Z hlediska obrany je ale ještě horší, že přímo v bezprostředním sousedství hradu se tyčí Kněží hora s 357 metry nadmořské výšky a stejně blízko končí bezejmenný hřbet vysoký 350 metrů. Více než třicetimetrové převýšení ve vzdálenosti pouhých 200 metrů představovalo pro vrhací stroje a děla případných obléhatelů ideální stanoviště – a jak později uvidíme, také bylo k tomuto účelu využito.

Stavitel si toho možná byl vědom, protože právě z této strany má Velká věž jako nejdůležitější objekt hradu úctyhodnou a jinde nevidanou tloušťku sedm metrů. Ještě ale uvidíme, že to nemuselo mít obranné důvody, protože podle některých pověstí tento kamenný kolos ukrýval (nebo stále ještě ukrývá) tajné prostory.

Proč tedy vlastně Karel sáhl po této lokalitě?

Duchovní úkryt

Už jsme viděli, že o ohromení návštěvníků určitě nešlo – ze severu nebyl hrad vidět vůbec a ze strany Berounky ho mohli obdivovat nanejvýš chudí dělníci, kteří ho v potu tváře stavěli. Ti si totiž v údolí potoka vedoucího od hradu k řece postavili své chatrné příbytky – od nich tak vzniklo původní jméno Budy nebo Budňany, dnešní obec Karlštejn. A na obranu by lokalita byla dobrá snad v raném středověku, ale zdaleka už ne v časech obléhacích strojů a nástupu superzbraně v podobě střelného prachu a děl, jak se ostatně mohl Karel osobně přesvědčit v bitvě u Kresčaku roku 1346, kde padl jeho otec Jan Lucemburský a on sám byl vážně raněn. V době vzniku

Karlštejna tento typ hradů (a ještě ke všemu na takovéto lokalitě) už dávno nepředstavoval spolehlivé útočiště pro čas války. To musel investor dobře vědět, protože za svého pobytu v Itálii a při taženích proti odbojným šlechticům sám pěknou řádku hradů dobyl a rozbořil.

Pokud tedy zavrhneme vysvětlení, že by muž Karlova vkusu a noblesy prostě jen chtěl návštěvníky omračovat letním sídlem (asi jako když si novodobý zbohatlík postaví vilku s gotickým cimbuřím), pak se nabízí jediné rozumné vysvětlení: šlo o úkryt. Zdánlivě je tím záhada vyřešená, protože každý přece ví, že na Karlštejně měly být uloženy korunovační klenoty, a v časech, kdy neexistovaly přesné mapy ani satelitní navigace, mohla taková „neviditelnost“ znamenat totéž co dnešní technologie stealth. Jenže když se hrad stavěl, tak Karel žádné klenoty neměl a zdaleka nebylo jisté, jestli je někdy mít bude. To dokazuje i skutečnost, že pro účely říšské klenotnice musel Karlštejn později nákladně přestavovat.

Podezřelé také je, že o zřízení a budování hradu téměř neexistují dobové zmínky, přestože jinak kronikáři mnohohlubně oslavovali každý panovníkův počin. Přesněji řečeno máme jen jednu – a ještě ke všemu nápadně stručnou a neúplnou, nejspíš zapsanou až s časovým odstupem. Nevíme tak ani, kdo Karlštejn projektoval a vedl jeho stavbu. Dokonce ani samotnému Karlovi jeho hrad nestál za to, aby ho zmínil ve svém literárním díle, jinak na panovníka té doby neobyčejně rozsáhlém.

„No co, prostě chtěl mít na svém letním sídle klid,“ řekne si asi v duchu s pochopením ne jeden chalupář. Problém ovšem je, že panovník také nejevil moc snahu si ho užívat, ve skutečnosti tu pobýval mnohem méně, než by se na tak nákladně, pracně a honosně zařízenou rezidenci slušelo. A rozhodně tu nevládl ustavičný společenský život, nekonala se setkání diplomatů ani nespřádaly intriky, jak si snad mohou myslet diváci po zhlédnutí dnes už bezmála kultovního muzikálu *Noc na Karlštejně*. Když pomíneme přestavby, dokončovací prá-

ce na výzdobě a církevní obřady pořádané zdejší kapitulou, tak tu za Karlových časů většinou vládla ospalá nuda.

Z tohoto pohledu tedy Karlštejn chtě nechtě ze všeho nejvíc vypadá jako místo, které měl císař v záloze pro případ nějakého nebezpečí či hrozící katastrofy. Lokalita k tomu splňovala všechny předpoklady: byla blízko Prahy, a přesto daleko od lidí, skrytá, do značné míry utajená a přitom celkem slušně opevněná. Něco jako středověká analogie protiatomových podzemních krytů moderních papalášů. Nelze si přitom nezpomenout ani na onu pověst o usmrcených dělnících, kteří neměli vyzradit jakési tajemství.

Nemůžeme to vyloučit, současně si ale musíme uvědomit, že Karel žil v úplně jiné době než my. Ne snad proto, že tehdy neexistovaly zbraně hromadného ničení, protože třeba taková morová epidemie byla co do počtu obětí srovnatelná s jadernou válkou a útěk na izolovaná venkovská sídla byl tehdy jedinou možností účinné obrany, aspoň pro ty, kdo na to měli. Během Karlova života Evropu postihlo několik morových ran, které po sobě zanechaly miliony mrtvých a zcela vylištěná města. Císařův osobní kronikář Beneš Krabice z Weitmile například o roce 1348 napsal: „Téhož roku došlo k zatmění Měsíce a spojení nějakých nepříznivých planet. Z toho spojení vznikla neslýchaná epidemie neboli mor na celém světě a trvala jak v Čechách, tak i v ostatních částech světa po čtrnáct následujících let, hned tu, hned tam. Takový a tak dlouhý mor nikdy na světě nebyl.“

Tedy dost dobrý důvod mít na venkově izolované a přitom dobře zařízené náhradní bydlení. Shoda letopočtu založení hradu s vypuknutím epidemie je nápadná. Není tak těžké si představit, že to byl přinejmenším jeden z důvodů, proč se Karel rozhodl mít na dosah Prahy uprostřed pustých lesů odloučenou destinaci, dobře izolovanou od okolního světa.

Ještě důležitější ale je, že lidé ve středověku přemýšleli úplně jinak než my. Může se nám to zdát fantastické a nepo-

chopitelné, všechno ale nasvědčuje tomu, že Karlštejn sice úkryt představoval, ale nikoliv ve fyzickém smyslu – měl to být patrně úkryt duchovní.

Lidé Karlovy doby doslova věřili Bibli, jejíž poslední knihou je Zjevení svatého Jana, známější dnes jako Apokalypsa. Už sám název napovídá, o co jde: na sklonku dějin se objeví nejdřív varovná znamení, pak děsivá zjevení a nakonec série katastrof, které vyhubí většinu lidstva. Následovat bude poslední soud a ti, kdo prověrkami projdou, získají bezplatný poukaz na trvalé ubytování v Božím městě známém jako Nebeský Jeruzalém. Samozřejmě je tam všechno all inclusive, jen o výletech a safari se v podmínkách zájezdu nemluví, což vyvolává podezření, že už nebude kam. Přitom na konci Janovy knihy (a tím i celé Bible) je nekompromisní tvrzení, že tohle všechno nastane velmi brzy.

V dobových kronikách (ale i v životopise *Vita Karoli Quarti*, který o sobě sepsal sám císař) můžeme vidět, jak si pisatelé všímali právě těch jevů, které mohly znamenat blížící se Apokalypsu. Karel tu například obsáhle popisuje své setkání s obrovským hejnem kobylek větami, které jako by byly v některých částech z Janovy knihy skoro doslova opsané. Víra v brzký konec světa představovala motor celé řady náboženských sekt a hnutí (včetně husitství), především ale postupovala životem jinak úplně normálních lidí v míře, která by dnes nejspíš upoutala pozornost psychiatrů. Dokonce i realista a pragmatik Karel byl tímto tématem přímo posedlý. Nasvědčuje tomu symbolika Janova proctví, posledního soudu a Nebeského Jeruzaléma v mnoha uměleckých dílech a stavbách, které zadával – a ze všeho nejvíc právě ve výzdobě Karlštejna, jak ještě uvidíme. Pokud se vžijeme do tehdejšího myšlení, vůbec nám už nebude připadat divná představa Karlštejna jako svatého místa, které bude na druhý příchod Ježíše Krista po všech stránkách dobře vybavené. Mimochoodem husitské heslo „království Boží na zemi“ nebylo středověkou obdobou odhodlání budovat komunismus (jak mnozí

stále ještě věří), ale chiliastickou představou, podle níž to tu velmi brzy vezme pořádně do ruky sám syn, pardon, Syn Nejvyššího Šéfa tam shora.

Ani to ale ještě nemusí být zdánlivě nejšilenější vysvětlení výběru lokality pro stavbu Karlštejna. Někteří znalci ezoteriky a podobných myšlenkových směrů vidí v jeho vnější podobě a především ve výzdobě jednoznačný důkaz, že ho vybudoval zasvěcenec tajných nauk, pokud ne přímo alchymista. I k tomu se podrobně vrátíme později, tady nám zatím stačí konstatovat, že pro alchymické laborování (ať už ve smyslu přeměny hmoty, nebo v tomto případě pravděpodobnější přeměny ducha) je velmi významné místo, kde se tak děje – lokalita pro stavbu sídla určeného k těmto účelům musela splňovat velmi specifické předpoklady. Pokud mají zastánci této domněnky pravdu, pak by to podivné umístění hradu také mohlo vysvětlovat.

Třeba je to ale všechno mnohem prostší. Hrady se sice ve středověku stavěly na vysokých kopcích hlavně proto, že tam byly mimo dosah dobývacích strojů, ale i proto, že hradní pán tak dával viditelně najevo svou dominanci nad krajem. Že si Karel naopak vybral místo skryté (i za cenu obětování obranných funkcí hradu), možná něco vypovídá o jeho duši. Stejně jako jeho útky k dlouhým modlitbám a rozjímání.

Ohniví draci nad Berouňkou

Tak se ocitáme na poli geomantie, tedy víry v existenci jakýchsi zemních (telurických) sil, které mohou působit v kladném nebo záporném smyslu na určitých místech zemského povrchu. Geomantie byla spíš doménou předkřesťanských kultur, ale v jiných částech světa – především v Číně a dal-

ších oblastech Asie – se udržela až do moderní doby. S velkou pravděpodobností její prvky pronikaly do středověké Evropy jako součást tajných učeních přicházejících prostřednictvím arabského světa za časů křížových výprav.

Podle všeho ale projevy těchto sil tak úplně nezanedbávala ani samotná církev, i když se tím z pochopitelných důvodů nechlubila. Mnoho křesťanských svatyní vyrostlo právě na místech, která předešlé kultury uctívaly jako telurické silové body (ať už je v jejich náboženství ztělesňovaly nejrůznější démoni nebo lokální božstva). Křesťanská církev tato místa jistě vyhledávala především čistě pragmaticky – je snazší naučit pohana modlit se tam, kde už byl zvyklý vzývat nadpřirozeno předtím, zvláště když se mu názorně předvede, jak svatý kříž vyhnal jeho demony. Ale to je nejspíš jen jedna stránka věci. Mnoho církevních staveb na našem území nese prvky křesťanství cizí, které mohou naznačovat, že pod biblickým nátěrem se ukrývalo cosi staršího a temnějšího. A že jejich umístění na pradávných posvátných místech mělo i jiné důvody než jen balamucení prostoduchých pohanů.

Týká se to i Karlštejna?

Přímé důkazy nejsou, protože o tom, jak ostroh vypadal před stavbou hradu, neexistují žádné zprávy. Máme ale některé nepřímé indicie, především místní názvy, staré pověsti a také geologickou situaci na lokalitě. Na první pohled to není nic moc, ale když si tohle všechno spojíme dohromady, vynoří se před námi obraz plný udivujících skutečností.

Že je místo, kde Karlštejn stojí, nějak poznamenané nečistými silami, to dosvědčuje vzdělaný jezuita Bohuslav Balbín (1621–1688): „Nedaleko Karlštejna, asi tak tři sta kroků, ukázali mi tamější obyvatelé jeskyni zlopověstnou strašidly a duchy zemřelých. Rybáři pak, kteří tam často tráví celou noc na řece, říkají, že vídají strašná zjevení, zvláště draky chrlící oheň. Buď prý stojí kolem skal, nebo se pohybují z místa na místo, anebo vláčejí obrovské tělo po skaliskách za velkého rachotu padajících kamenů. Tehdy to bouří v celé

přírodě a keře i stromy sténají. Nic prý není hroznějšího nad takové divadlo.“ Balbín dokonce připojuje vlastní názor týkající se původu těchto zjevení: „Já si myslím, že v těch dutinách vládnu čerti, a když Kristus zničil pyšné království zlých duchů, chtějí se aspoň trochu ukazovat a mít moc.“ Jeho hypotéza je o to pozoruhodnější, že přírodní vědy mu jinak nebyly cizí a že žil téměř současně s Galileem, Brahem, Keplerem a dalšími učiteli, kteří už bez respektu ke starým pověrám luštili záhadu skutečné podoby vesmíru.

Balbín ale také tvrdí, že pozůstatky těch draků osobně viděl, a to přímo na Karlštejně: „U epištolní strany (karlštejnské kaple sv. Kříže – pozn. aut.) je pod stupněm oltáře otvor, kterým lze sestoupit do jakési duté prostory mezi stropem spodních komnat a podlahou samé kaple. Tato prostora se táhne až pod mříž, o níž jsem se tak často zmiňoval. U levého okna je možné spatřit dvě stopy dlouhou dračí hlavu s nějakými kostmi...“ Spojení Karlštejna s draky ostatně sugeruje i název Dračí skála, kterým se pyšní útes kousek od hradu.

Někteří vyznavači geomantie a podobných učení o zemských energiích se domnívají, že karlštejnští draci jsou přímo synonymem telurických sil zdejšího podzemí, vždyť v Číně se těmto energetickým tokům říká dračí žily. Předpokládat ovšem, že prostí rybáři od Mže četli staročínské spisy o geomantii, je poněkud odvážné. Přesto je podle módní „ezoterické“ literatury okolí Karlštejna dračími žilami a energetickými liniemi doslova prošpikované. Když se ovšem spolu s tím dozvíme, že sám hrad stojí na pyramidě vybudované jakousi dávnou civilizací, rychle pochopíme, že to není ani tak hypotéza, jako spíš diagnóza.

Trochu lépe zní tvrzení, že na určitých lokalitách, v podstatě totožných s těmi, které proutkaři nazývají geopatogenními zónami, se za určitých okolností vyskytují jakési světelné jevy. Postoj geologů k proutkařství je obezřetný, mnozí se nebojí virguli občas použít a opatrně připouštějí, že „na tom možná něco je“. Proutek reaguje (mimo jiné) i na tektonické

poruchy – a ani oficiální věda už nevyvrací svědectví o světlech spatřených nápadně často právě v místech geologických zlomů. To, čemu se z nedostatku exaktních poznatků říká geopatogenní zóna a co otáčí virgule, také nejspíš přímo ovlivňuje psychiku některých citlivějších jedinců – a pak můžete za určitých okolností vidět ledacos, draky nevyjímaje.

Úplně nejkrotší vysvětlení karlštejnských draků vychází z toho, že Český kras, v jehož srdci Karlštejn leží, je proslulý svými zkamenělinami pravěkých tvorů. Tomu zdánlivě přitakává i lebka popisovaná Balbínem, problém ovšem je, že mezi fosiliemi Českého krasu „dračí“ být nemohou. Zdejší vápence pocházejí z dob, které od vzniku dinosaurů a dalších velkých ještěřů ještě dělily desítky milionů let. A splést si drobné trilobity nebo hlavonožce se zubatou příšerou „vláčící své tělo po skalách“ nejde ani s pořádně velkou dávkou bujné fantazie.

Přesto nemusíme tuhle hypotézu úplně zavrhnout. V časech mnohem pozdějších, v éře, které geologové dříve říkali třetihory a dnes paleogén a neogén, ve zdejších vápencích voda vyhlodávala jeskyně a propasti. Ještě později, během čtvrtohor, přišli tvorové, kteří tu už dávno nežijí: nosorožci, lvi, šavlozubí tygři, sloni. Ti občas v krasových dutinách uvízli a jejich kosti se tam dodnes nacházejí. Pro případné středověké nálezce nemohla být půlmetrová lebka se strašlivými zuby ničím jiným než právě drakem. Tak nějak nejspíš vznikla i „dračí lebka“, kterou Balbín viděl na Karlštejně. Bohužel se nedochovala do dnešních dob, abychom mohli správnost téhle domněnky ověřit.

Že si Balbín a jeho rybáři vymýšleli mnohem méně, než by se z jejich líčení strašlivých draků na Berounce mohlo zdát, svědčí jeden z novějších objevů v Českém krasu. Přímo v kopci Javorka, který nejspíš odpovídá tomu, o němž vzdělaný jezuita v souvislosti s draky píše, byly nalezeny rozlehlé jeskyně. Dostaly název Pod Javorkou a je to jeden z nejvýznamnějších speleologických objevů posledních let. V Balbí-

nových a ještě starších časech zřejmě byly volně přístupné, teprve později jejich vchody zanesly usazeniny. Není tak těžké si představit, že odvážlivci z řad místních obyvatel v nich našli hrozivě vyhlížející kosti velkých neznámých tvorů – a karlštejnští draci byli na světě. Některé části těchto jeskyní jsou přitom bohatě zdobené velkými barevnými krystaly kalcitu, takže případní středověcí návštěvníci, prolézající tudy v mihotavém světle pochodní, si opravdu museli připadat jak v čarodějné dračí sluji.

Že s Javorkou nebylo z křesťanského hlediska všechno úplně v pořádku, o tom svědčí Balbínova poznámka, že za jeho časů stál na jejím vrcholu velký dřevěný kříž. Takové se obvykle nestavěly bez důvodu. Balbín také zmiňuje, že kopci se tehdy říkalo Číhová.

Zkušenost s jevy, které vypadaly jako řádění nečistých sil, tady ale mohli udělat i lidé ještě mnohem dávnějších časů. Právě to mohlo lokalitě vdechnout pověst místa, kde z hlubin země vycházejí na svět d'ábelské síly, místa, kterého je třeba se bát, které je nutné uctívat.

Lebku „draka“ ostatně můžete na Karlštejně mezi exponáty vidět i dnes, bohužel ale jde jen o krokodýla. Nicméně byla součástí už původní Karlovy sbírky, nikoliv ovšem jako přírodovědecký exponát, ale jako hlava bájného draka, kterého zabil svatý Jiří. Tak ji aspoň popisuje záznam z roku 1515, tedy sice z doby až poměrně dlouho po císařově smrti, nicméně pořád ještě jako součást kolekce Karlových drahocenností. Jestli jde o stejnou lebku, kterou viděl Bohuslav Balbín v následujícím století, je sice možné, ale nikoliv jisté.

Vymítači d'áblů

V této chvíli se logicky vynořuje otázka, jak Karel na lokalitu přišel. Toulal se hlubokými lesy, zkoumal staré svatý-

ně, vyptával se domorodců, kde nejvíc straší? Asi ne. Měl na to své lidi? Nejspíš taky ne. Ve středověku sice existovala profese lokátora, který se zabýval neobydlenými pustinami země a jejich osidlováním, avšak spíš než o průzkumníky šlo o podnikatele, jejichž činnost se víc blížila dnešním developerům. Pravděpodobnější je, že informace o místech podezřelých z rejdů temných sil se nacházely v archivech místní církevní správy – tím spíš, že duchovní představovali jedinou vzdělanou skupinu v tehdejší společnosti a někteří z nich „na paměť příštím“ do kronik rádi zaznamenávali všechno, co jim připadalo podivné a zvláštní.

Pokud ale taková zpráva existovala, do dnešních dob se nedochovala. Nemáme jedinou informaci o podobě karlštejnského ostrohu z dob před postavením hradu. Přesto ještě nemusíme stopu vedoucí k duchovním osobám tak úplně opustit. Jedním z obzvláště oblíbených světců Karla IV. byl svatý Prokop, který se na místa pohanských kultů přímo specializoval. A co víc – nezanedbatelnou část své kariéry vymítače ďáblů strávil právě v Českém krasu. Že to byla kariéra úspěšná, o tom nemusíme pochybovat, protože jen z jedné jediné jeskyně jich prý vyhnal rovných tisíc, přičemž jednoho z nich dokonce dokázal zapřáhnout do pluhu. Žil v 10. a 11. století (zemřel 25. března 1053) a kromě pracovní převýchovy démonů ještě vykonal řadu zázraků, léčil nevyлéčitelně nemocné a podobně, prostě běžná pracovní náplň svatého muže. Kromě toho také prosazoval slovanskou bohoslužbu, a tak se později stal jedním z českých zemských patronů.

Proto také Prokop patřil mezi světce, kterým Karel IV. zasvětil významný kostel při jím založeném Emauzském klášteře. Dá se předpokládat, že na svou dobu neobyčejně vzdělaný panovník si při té příležitosti detailně prostudoval i všechny jeho „kádrové materiály“. O Prokopově životě se sice do současnosti zachovaly jen později sepsané církevní legendy, jejichž pisatele víc zajímaly jím vykonané zázraky než to, co při svém putování divočinou viděl a zažil, je ale možné, že za